

Lääkityksen huumeinen historia

■ JAAKKO HÄMEEN-ÄNTTILÄ

Mikko Ylikangas: *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä. Huumeet Suomessa 1800–1950*. Atena 2009.

KOKKOLAN KIRKKOHERRA KIINNI HUUMEISTA! Anders Chydenius alkoi vuonna 1799 viljellä ja valmistaa oopiumia ja ehdotti Suomen talousseuralle, että 10–12-vuotiaat lapset olisivat sopivaa työvoimaa korjaamaan sadon. Tänäpäin tämä tuo mieleen Afganistanin, mutta omana aikanaan kyse oli kansanvalistajan halusta saada aikakauden tärkein lääkekasvi kotimaiseen tuotantoon ja sen myötä jakaa oopiumia kansalle. Merkantilistina Chydenius myös ajatteli, että lapsetkin oli valjastettava taloudellisesti tuottavaan työhön. Nuorina vitsa väännettävä ja oopiumisator korjattava.

Huumaavien aineiden historia on pitkä ja monipolvinen. Lääkkeinä niitä on käytetty jo esihistoriallisina aikoina, ja huumeiden viihde- tai päihdekäyttökin on yli tuhat vuotta vanha ilmiö – sitä vanhemmat tiedot ovat monitulkintaisia ja epävarmoja. Tarkasti huumeiden historiaa voidaan seurata vasta 1800-luvulta alkaen.

Ajan muuttuessa suhtautuminen huumeisiin on muuttunut. 1800-luvulla ja pitkälti vielä 1900-luvulla-kin huumeikasveihin ja niistä val-

mistettuihin aineisiin suhtauduttiin Suomessa ensisijaisesti lääkkeinä ja vain aineitten mahdollinen käyttö myrkkyyinä herätti huolestusta. Euroopassa huumeiden viihdekäyttö nousi otsikoihin jo 1800-luvun alussa. Thomas De Quinceyn *Confessions of an English Opium-Eater* (1821) ei ollut ensimmäinen kirjallinen kuvaus huumeista, mutta se toi asian kerralla lukevan yleisön tietoisuuteen. Suomessa De Quincey esiteltiin jo niinkin varhain kuin vuonna 1825 (*Åbo Tidningar*), vaikka itse kirja saatiin suomeksi vasta 2008.

Taidepiireissä varsinkin oopiumia ja sen johdannaisia käytettiin 1800-luvulla tajunnan laajentajina. T. S. Coleridge, De Quincey ja Charles Baudelaire kuvasivat huumeidenäkyään ja antoivat mielellään sen kuvan, että jotkut heidän töistään olivat huumeiden vaikutuksen alaisina seipitetyjä tai että huumekokemukset ainakin toimivat niiden suorana inspiraationa. Erityisen tyypillistä oli, että niin huumeiden aistilliset ja nautinnolliset näyt kuin niihin liittyvät painajaisetkin olivat kuin suoraan *Tuhannesta ja yhdestä yöstä* tai kiinalaisesta paviljongista: sivistyneistö oli kirjallisuutensa lokenut ja 1800-luvun huumeidenäkyjen tausta on pagodeineen ja minareetteineen säännöllisesti orientoalinen. Kuvauksissa toistuu piirteitä, jotka nousevat ennemminkin kirjallisesta traditiosta kuin suoraan huumeista itsestään.

Huumeiden käyttäjäkunta oli aluksi vahvan yläluokkaista. Yläluokan huumeidenkäyttö alkoi ta-

vallisesti oopiumin nauttimisesta lääkkeenä, ja luisuminen väärinkäyttöön oli hidasta ja huomaamatonta. Coleridge ja De Quincey syytelivät toinen toistaan oopiumin viihdekäytöstä, mutta näkivät oman käyttönsä alkaneen puhtaasti medikaalisista syistä, vaikka kummankin kulutus riistäytyi myöhemmin hallinnasta. Yhteisöllisesti tähän väärinkäyttöön ei juurikaan kiinnitetty huomiota.

Ongelma huomattiinkin vasta, kun huumeiden käyttö "demokratisoitui", levisi alaluokkiin. Silloin huumeiden rappeuttavasta vaikutuksesta alettiin puhua ja käyttäjät päätyivät usein tekemisiin poliisin kanssa sekä sitä kautta hoidettaviksi. Suhtautuminen oli kuin vanhassa vitsissä: herra kreivi oli illalla niin hyvällä tuulella, mutta meidän Kalle oli juovuksissa.

Tavallaan suhtautuminen ei silti ollut aivan väärä. Pysyessään harvojen harrastuksena huumeet eivät aiheuttaneet yhteiskunnallista ongelmaa. Yksittäiset ihmiset saattoivat turmella terveytensä, mutta huumeisiin ei liittynyt ylempissä luokissa juurikaan rikollisuutta; huumeiden ostaminen oli lähes koko 1800-luvun rajoittamatonta ja laillisena se pysyi pitkälle 1900-luvulle. Vasta huumeiden kemiallinen jalostaminen ja injektioneulan kehittäminen (1853) loivat pohjan akuutille ongelmalle: huumeiden käytöstä tuli tehokkaampaa ja samalla turmiollisempaa.

Mikko Ylikangas käsittelee kirjassaan Suomen huumehistorian

vanhempaa kautta. Toisin kuin kirjan alaotsikko ilmoittaa, Ylikangas ottaa vielä 1950-luvunkin pitkäl- ti huomioon. Hän sitoo suomalai- sen huumehistorian onnistuneesti osaksi länsimaista huumehistoriaa. Omimmillaan hän silti tuntuu ole- van Suomen historiassa.

Suomalainen huumeidenkäyt- tö noudattelee länsimaista mallia. Oopiumi, morfiini, heroiini ja ko- kaiini olivat käsitellyn kauden tär- keimmät huumeet, ja muualla suo- situista huumeista oikeastaan vain lyhyen nousukauden 1800-luvun alussa kokenut ilokaasu tuntuu jää- neen Suomessa kokonaan vieraak- si. Lisäksi hasiksen vähäinen osuus hämmästyttää – esimerkiksi Yh- dysvalloissa hasiksella oli 1850-lu- vulta alkaen tärkeä osa huumekul- tuurissa.

Kuvaillessaan huumevieroitus- ta aina 1900-luvun puoliväliin asi- ti Ylikangas piirtää kuvan, joka ei juuri poikkea esimerkiksi anglo- saksisen maailman 1800-luvun alkupuolen tilanteesta. Huumei- den korvaamista oletetusti vähem- män addiktoivilla korvikkeilla (ku- ten morfiinin korvaaminen heroiin- nilla, tuolla uudella ihmeaineella 1890-luvun lopulla) kokeiltiin ai- na uusien huumeiden – tai lääke- keiden – tullessa markkinoille, ja annoksen asteittainen vähentämi- nen vastaa jo De Quinceyn mai- nostamaa metodia, jossa laudanu- mia¹ laimennettiin asteittain niin että käyttäjän päiväannos näytti säilyvän ennallaan vaikka todelli- suudessa nautitun oopiumin mää- rä hitaasti väheni. Muu tarjottu vie- roitushoito vastaa puolestaan pää-

1 Alkoholiin liuotettu oopiumi, joka oli oopiumin yleisin muoto Englannissa aina 1800-luvun loppu- puolelle asti.

piirteissään Fitz Hugh Ludlow'n artikkelissaan *What Shall They Do to be Saved* ja erityisesti sen jatko- osassa *Outlines of the Opium-Cu- re* (1868) hahmoteltua parantolan toimintaa.

Huumeiden kansainvälisen kau- pan historia tuottaa yllätyksen luki- jalle. Se, että Englanti pakotti oopi- umisodissa Kiinan taipumaan va- paaseen huumekauppaan, on ehkä kaikille tuttua, mutta harvemmin törmää siihen, että lähinnä Saksas- sa valmistettuja huumeita salakulje- tettiin Suomen kautta Viroon ja Ve- näjälle sekä myöhemmin Neuvosto- liittoon. Ajat ovat muuttuneet, mut- ta ilmiö on säilynyt ennallaan, vain kuljetussuunta on vaihtunut. Toi- nen viime vuosina esiin noussut il- miö paljastuu sekin Ylikankaan kir- jassa vanhaksi tuttavaksi. 1920-lu- vulla Suomesta karkotettu Martin Ludendorf uhkasi lähettää Uuden- maan maaherra Jalanderille keuh- koruttobakteereita sisältävän kir- jeen.

Oman lukunsa muodostaa hu- meiden käyttö sota-aikana. Armei- jat eivät eläneet yksin leivästä vaan myös amfetamiinijohdannaisista, morfiinista ja heroiinista, jotka hil- litsivät kipuja, toivat hetkellistä pir- teyttä ja kestävyyttä sekä auttoivat elämään järkensä menettäneessä maailmassa. Sodasta johtikin suo- ra tie sodanjälkeisen ajan huume- ongelmiin, kun pervitiiniin, mor- fiiniin ja heroiiniin tottuneet vete- raanit kaipasivat lisää aineita, kuka mistäkin syystä.

Ylikangas kirjoittaa selkeästi ja luettavasti. Hän on käyttänyt läh- teinään muun muassa sanomalehtiä, sairaanhoidon tilastoja ja poliisin pöytäkirjoja. Toisinaan tilas- totieto jää hieman irralliseksi, eikä Ylikangas ehkä sido tilastoja riit-

tävän laajalti yleiseen yhteiskun- nalliseen tilanteeseen. Myös kult- tuurihistoria olisi tarjonnut paljon kiinnostavaa aineistoa, mutta Yli- kankaan kirjassa taidepiirien huu- meharrastus jää aika ohimenevien mainintojen varaan. Tulenkanta- jien huumekekeiluista olisi luke- nut kernaasti enemmänkin.

Ylikankaan kieli juoksee hyvin ja kirjan lukee mielellään. Toisi- naan hän tempautuu lähdeaineis- tonsa kielenkäyttöön hieman hu- vittavastikin. Tulenkantajat "ve- telehtivät" kahviloissa (s. 76) ja 1920-luvun jazzmuusikot käyt- tävät erilaisia "hälysoittimia" (s. 82). Mutta tavallaan nämä aika- laisnäkemykset toimivat pikanttei- na mausteina muuten modernis- sa kielessä. *Unileipää, kuolonvettä, spiidiä* on tärkeä lisä suomalaiseen historiankirjoitukseen.

Kirjallisuutta

Virginia Berridge ja Griffith Edwards, *Opium and the People. Opiate Use in Nineteenth-Century Eng- land*. Allen Lane: St. Martin's Press 1981.

Paul Gahlinger, *Illegal Drugs. A Com- plete Guide to their History, Chem- istry, Use and Abuse*. New York: Plume 2004.

Mike Jay, *Emperors of Dreams. Drugs in the Nineteenth Century*. Dedalus 2000.

Kirjoittaja on Helsingin yliopiston ara- bian kielen ja islamin tutkimuksen professori.